



Vi måste provocera fram en diskussion

- Denna hearing syftar till att framkalla gemensamma tankar mellan kommunens lärcentra och högskolan och provocera fram en diskussion. Det sa Benkt Kullgard, ordförande i Sollentunas utbildningsnämnd för gymnasie- och vuxenutbildningen, när han inledde Hearing 2 på temat "En öppen högskola för vuxna", som Kista Open Academy arrangerade den 10 november 2004.

–Jag är en själv en av de människor som lärt mig vad livslångt lärande är. Jag har gått mängder av utbildningar efter att ha fyllt 30 år, sade han. Som vuxen har jag vidareutbildat mig under sammanlagt sju år, om man lägger ihop alla utbildningar.

Han satt i försvarsstaben i samband med ubåtskränkningarna. Händelserna fick honom att intressera sig för hur lagstiftningen är utformad - och det ledde till att han gick den juridiska introduktionskursen vid universitetet.

- Där fick jag klart för mig hur man kan förhålla sig till lagarna och jag började förstå sammanhangen.

När han senare blev förbandschef läste han ekonomi, och började intressera sig hur man ser på datasäkerhet i den akademiska världen.

- För mig är det viktigt att även andra ska ha den här möjligheten att fortsätta att lära. Och ett sätt kan vara via det öppna universitetet.

I arbetet i Sollentuna har det vuxit fram nya synsätt kring vuxnas behov av inläring. Kommunen sköter upphandlingen av Komvux genom ett lärcentrum, som enligt Kullgard har en uppgift som liknar mäklarens. Frågorna som ställs är: Var finns det lärande som efterfrågas? Var ska jag gå någonstans?

- Detta innebär att eleverna ska få studera där det passar bäst för dem.

Bengt Kullgard tyckte att det finns anledning att ta lärdom av exempelvis Finland där man har möjlighet att läsa på högskolan även om de formella kraven inte är uppfyllda.

- Alla ska inte behöva gå igenom kommunens vuxenutbildning. Om man har den rätta bakgrunden bör man kunna gå direkt till högskolan. Exempelvis borde man få gå den juridiska introduktionskursen utan gymnasieutbildning.

- I kommunerna ser vi detta som en möjlighet - men också som ett ansvar för att bygga upp lärcentra.

Han menade att det är svårare att få igång ett samarbete med högskolorna i Stockholmsområdet i jämförelse med i övriga landet. I Stockholm utgör högskolorna en dragningskraft i sig, och man har inte samma behov av att rekrytera studerande för sina anslag. Av det skälet ville Bengt Kullgard gärna medverka till att en diskussion provoceras fram.

–Vi som vill se mer interaktivitet mellan kommunerna och högskolorna.

Hearingen dokumenterades av Andreas Lönnqvist och Mats Utbult



Hinder för vuxnas högskolelärande och goda exempel på samverkan

– Forskning visar att utbildning är en stark drivkraft för tillväxt . Vi vill att det ska ske en samverkan lokalt och regionalt, och mellan storstad och glesbygd. Vi behöver skapa ett utbildningssystem som fungerar lika bra i storstad som i skärgård och fjällområden. Och vi vill utveckla samverkan mellan folkbildning, privata aktörer och det offentliga utbildningssystemet.

Det förklarade Ebba Träskelin när hon beskrev bakgrunden till dagens hearing.

Målet för Equal-projektet Kista Open Academy är att skapa ett nätverk för att sprida idén om den öppna högskolan – som i sin tur är en strategi för skapa tillväxt genom att främja kompetensutveckling.

Ett delmål är att utveckla metoder som ökar intresset för högre studier bland barn och ungdomar från icke-akademiska miljöer. Och man arbetar med att skapa kontakter mellan grundskola, gymnasieskola och universitet för att tidigt stimulera barn och unga till högre studier

Kista Open Academy vill också utveckla folkbildningen i form av studiecirklar och folkhögskola, genom att lägga till en högskoledimension.

Genom att skapa stödmiljöer på nätet och lokalt vill man underlätta för människor att få tillgång till utbildning och starta nya företag.

–Här ligger vi långt framme i Sverige. Lärcentra finns i 250 av landets 280 kommuner. Det finns många duktiga aktörer. Men vi borde kunna använda de här förutsättningarna bättre än vi gör, sade Ebba Träskelin.

I projektet har man också skapat ett transnationellt nätverk för att utbyta erfarenheter och kunskaper inom de olika utvecklingsområdena.

–Det är viktigt att göra det möjligt att studera på olika nivåer samtidigt, och till exempel gå på grundläggande utbildning i svenska för invandrare och samtidigt genomföra universitetsstudier. För att det ska gå, behöver man koppla ihop olika delar av studiestödssystemet.

Med hjälp av distansutbildning, där man kan nå utbildningsordnare på olika håll i världen, blir det möjligt för människor att studera på flera språk parallellt.

–Många skulle lära sig snabbare på sitt eget modersmål. Det skulle vara möjligt med personliga studieplaner, där utbildningar från olika anordnare blandas.

Hinder för vuxnas lärande i högskolan

Ebba Träskelin gick igenom några huvudsakliga hinder för vuxnas lärande i högskolan, som man har diskuterat inom Kista Open Academy. På första plats kommer strukturella hinder. Det går vattentäta skott mellan olika utbildningsområden, ända upp till de två berörda departementen. Reglerna för intagning är otillräckliga. Men redan de regler som finns skulle faktiskt kunna öppna högskolan mer, om bara det som sägs om ”intagning på reell kompetens” skulle tillämpas mer än idag. Det finns exempel, som högskolorna i



Mälardalen, Kalmar, Halmstad, Jönköping och några till. Men generellt tillämpas inte de mer "öppna" reglerna i praktiken.

Ett annat viktigt hinder består i attityderna inom högskolan till vuxnas lärande. Högskolorna är fortfarande uppbyggda för ungdomsutbildning. De är oftast dåligt anpassade till vuxnas behov och förutsättningar när det gäller kompetensutveckling.

Ytterligare hinder finns i studiestödssystemet. Det är fortfarande utformat för unga studerande. Fördelningen av offentliga medel mellan olika utbildningsformer är "en mycket het potatis" som hänger ihop med uppdelningen på departement.

–Det finns en brist på medel inom högskolan för att bygga upp regionala grundutbud. Samtidigt kör arbetsmarknadsverket kurser inom gymnasium och yrkesutbildning.

Hinder finns i form av pedagogiska brister i metoder. Man använder inte interaktiva hjälpmedel i den utsträckning som man skulle kunna göra. Det finns alltför lite av samarbete mellan högskolan och det omgivande samhället och regionerna – även om undantag finns.

Goda exempel på samverkan högskolan-samhället

– För att göra någonting åt hinder som handlar om strukturer, attityder och bristande samarbete mellan högskolan och omgivningen, är det viktigt att många kommer till tals, konstaterade Ebba Träskelin. Ett sätt att skapa dialog istället för envägskommunikation, är detta hearing, som följer upp ett tidigare som vi har genomfört. Förra gången hade fokus på högskolorna och de politiska målen och temat var "Högskolornas samverkan med kommunerna och närsamhället". Syftet var att lyfta fram goda exempel, granska målen och starta en diskussion för att se om det fanns ett intresse för en svensk öppen högskola.

På detta första hearing berättade olika högskolor om sina erfarenheter. Ebba Träskelin gjorde en kort summering:

- KTH presenterade ett rekryteringsprojekt, "Öppen ingång".
- Linköpings universitet beskrev bland annat "Bryggan", som är ett samverkansprojekt mellan gymnasie- och högskola, med satsning på lärcentra.
- Från Örebro berättade man om Regionalt kompetensforum, Reko, ett mycket långtgående samarbete både inom organisation och ekonomi mellan de 14 kommunerna och högskolan. Kommunerna raderar ut gränserna mellan sig när det gäller kurser och upphandling och man bygger ett nätverk mellan lärcentra och högskolan.
- I Jönköping har Landstinget gått in med en miljon kronor per år under tio år för att skapa bättre förutsättningar samverkan mellan högskolan och regionen. Högskolan i Jönköping tillämpar också reglerna om intagning på reell kompetens, vilket man har positiva erfarenheter av.
- Mälardalens högskola i har genomfört satsningar på samverkan med lärcentra och bibliotek. Särskilt duktiga har man varit på vårdutbildningar som passar vuxna.

Genom intagning på fria kvoter rekryterar högskolan män i helt annan omfattning än tidigare. Detta sker delvis i ett föredömligt samarbete med länsarbetsnämnden.



–En viktig fråga är hur ska vi kunna involvera arbetslivet i utvecklingsarbetet, sade Ebba Träskelin. Kanske blir det en tredje hearing om detta tema under 2005.



Terese Ahlström: Öppna universitet i Finland ger möjlighet för alla till högre studier

- Finlands öppna universitet har som målsättning att främja den utbildningsmässiga och regionala jämlikheten i landet, oberoende av kön, ålder och handikapp. Ett annat mål är att nå ut i glesbygden, berättade Terese Ahlström, planerare vid Åbo Akademis fortbildningscentral i Vasa. Av organisatörerna till konferensen presenterades hon som "det öppna universitetets mamma".

Det hon berättade om Finlands öppna universitet inspirerade många av åhörarna. Detta framgick i de gruppdiskussioner som genomfördes under dagen. Många tog upp Finland som en möjlig modell för hur ett svenskt projekt för en öppen högskola skulle kunna utformas.

Öppna universitetet har tre huvuduppgifter - att erbjuda en väg mot vidare studier, ge yrkesmässig tilläggsutbildning samt erbjuda allmänbildande studier i enlighet med folkbildningsidealet. Idag har studieformen ungefär 85 000 studerande i hela landet - men det är en siffra som hela tiden ökar.

- Det öppna universitetet innebär en möjlighet för alla medborgare att bedriva universitetsstudier, sade Terese Ahlström.

Öppna universitetet vid Åbo Akademi startade 1981 och har i dag verksamhet i hela den svensktalande delen av Finland. Finlandssvenskarna utgör ungefär sex procent av befolkningen och de flesta bor längs kusten. Åbo Akademis andel av den universitetsbaserade vuxenutbildningen i landet är ungefär fem procent. Finlandssvenskarna har förhållandevis lätt att komma in direkt på de svenskspråkiga universitetsutbildningarna.

- Konkurrenten är hårdare vid de finskspråkiga universiteterna. Eftersom det är svårt att få en studieplats direkt, så väljer finsktalande oftare ingången via öppna universitetet istället.

När det gäller konkurrensen i antagningen gentemot de studenter som kommer direkt från gymnasieskolan, så bestämmer fakulteterna sina egna kvoter på alla utbildningar.

Gör det möjligt att testa universitetsstudier

Redan i slutet av 1800-talet hölls i Finland de första föreläsningarna utanför universitetet. De riktades till kvinnor, som på den tiden inte fick studera vid universitet. Under 1970-talet började man planera för en öppen universitetsutbildning. Med tiden utvecklades det från ett experiment till en snabbt expanderande verksamhet. Och i dag erbjuder 19 av Finlands 20 universitet öppna universitetskurser.

- Det är inget eget universitet utan snarare en studieform - en samarbetsorganisation som är öppen för alla oberoende av förkunskaper, förklarade Terese Ahlström.

Universitetet anordnar själva utbildningarna genom att utlokalisera dem, i samarbete med olika vuxenläroanstalter.



När det öppna universitetet kom igång på 1980-talet var det främst avsett för dem som var 25 år eller äldre. Men idag kan till och med 16-åringar pröva på en kurs. Här får människor en möjlighet till högre studier utan att de först måste antas och sedan skriva in sig på ett universitet.

- Detta gör det möjligt att pröva på akademiska studier, man bara ringer eller anmäler sig via nätet.

Kurserna som erbjuds motsvarar de vanliga universitetens grundundervisning, och nivåerna och kvalitén är densamma. I det finländska systemet kallas universitetspoäng för studieveckor. Man kan inte läsa sig till en examen via det öppna universitetet. Men de studerande kan istället tillgodoräkna sig sina poäng vid senare studier med inriktning mot examen.

I Finland är utbildning som leder till examen avgiftsfri, medan övrig vuxenutbildning generellt är avgiftsbelagd. Avgiften till Åbo Akademi är 70 euro per läsår, och då får man läsa hur mycket man vill inom utbudet. Nivåerna på avgifterna är dock mycket varierade på de olika universiteterna. Vissa finskspråkiga universitet tar ut avgifter på upp till 400 euro. Vid Åbo Akademi utgör avgiften ett självkostnadspris, som finansierar marknadsföring, poängregistrering och rekrytering.

- Vi redovisar resultat i antal deltagare och studieveckor, som sedan räknas om till kalkylerade helårspoäng som vi får statliga medel för.

Utbildningen ges i många olika former och i olika längd, allt ifrån korta kurser till mer specialiserade studier på upp till 40 poäng. Huvudsakligen bedrivs undervisningen på kvällstid eller under helgerna. Detta gör det möjligt för studenterna att samtidigt jobba eller plugga annat vid sidan av.

- Vi håller folkbildningstanken högt. Det ska inte finnas någon hög tröskel.

På senare år har man även öppnat en tredje väg till antagningen för examensstudier på universitetsnivå - förutom genom den traditionella studentexamen eller yrkesutbildningen. Numera kan de studerande nämligen bli automatiskt antagna till examensstudier efter att ha läst mellan 40 och 60 poäng via öppna universitetsstudier. Det exakta poängavtalet avgörs av fakulteterna själva. På frågan om vad detta innebär i termer av kvalitetssäkring, är Terese Ahlströms svar tvärsäkert:

- Om exempelvis pedagogiska fakulteten inte skulle anta någon som läst vid öppna universitetet skulle de underkänna sin egen undervisning. Det handlar ju om samma lärare och samma kurser.

Fungerar som ett nätverk

De öppna universitetens undervisning arrangeras i samarbete med ämnesinstitutionerna vid universiteten. Den motsvarar till sina mål och kriterier den undervisning som meddelas vid institutionerna. Varje universitet har sina egna examensfordringar och undervisningsplaner. Studenterna har i regel inte rätt till studiestöd. Kurserna räknas som allmänbildande deltidsstudier.

Man kan fritt välja hur man vill studera inom det öppna universitetet - att gå en enskild kurs eller ta flera med sikte på ett helt block eller en större helhet. Öppna universitetet fungerar som länk mellan universiteten och olika vuxenutbildningsinstitutioner. De 19 universitet som erbjuder öppen utbildning gör det i samarbete med ungefär 400 utbildningsarrangörer, varav ungefär 40 finns inom det svenska språkområdet. Arrangörer är sommaruniversitetet,



folkhögskolor, samt arbetar- och medborgarinstitut, som ofta är kommunala och saknar politiska kopplingar.

Ökar snabbast inom vuxenutbildningen

Liksom i Sverige är vuxenutbildningen i Finland mycket varierad. Här finns alltifrån kurser av hobbykaraktär till arbetsplatsförlagda fortbildningar, fram till examens- och behörighetsgivande studier. Fler än en miljon personer deltar årligen inom landets vuxenutbildning. De ungefär 85 000 som studerar inom den öppna högskolan utgör åtta procent av de vuxenstudierande i Finland. Och det är den gren inom landets vuxenutbildning som ökar snabbast. I dagsläget är 75 procent av studenterna vid öppna universitetet kvinnor.

- Men vi har som mål att uppnå jämställdhet och prioriterar därför att nå männen. Att använda tekniken i distansutbildningen på nätet har lockat en del, sade Terese Ahlström. Motiven för öppna universitetsstudier är olika. När vi startade var den typiske studenten en kvinna i 30-40-årsåldern som började för att prova på. Hon var mer intresserad av fortbildning än av karriär och att få ut en examen. Nu har vi fler yngre studenter som ofta redan är inskrivna på universitet men tar ett biämne via öppna universitetet.

På senare år har också fler unga arbetslösa, främst kvinnor, börjat studera vid öppna universitetet. En annan grupp som ökat är anställda inom den offentliga sektorn eller vid småföretag. Det öppna universitetet har blivit ett slags "peppningsställe" för många unga eller arbetslösa. För landets arbetslösa är studier på deltid inget hinder för att få arbetslöshetsersättning. Studierna blir också ett sätt att bekanta sig med universitetet och förbereda sig för studier inriktade mot en examen. En slags inkörsport mot vidare studier.

Målet att nå alla gäller även i fråga om ålder. Därför har man också "de äldres universitet", en verksamhet som är på tillväxt inom öppna universitetet.

Ett möte mellan samhälle och universitet

Vanligtvis sker antagningen genom anmälningsordning, men systemet är inte helt öppet på alla nivåer. I vissa fall kan det till och med finnas urvalsprov, vilket har att göra med att det på vissa kurser krävs förkunskaper. Till en början var beteendevetenskaper och humanistiska vetenskaper vanligast, men numera finns kurser inom alla utbildningsområden.

- Det öppna universitetet är som ett labb, ett möte mellan samhälle och universitet, där vi på basen av uppkomna kunskapsbehov i samhället kan utveckla tvärvetenskapliga studiehelheter. Ett exempel på det är en studiehelhet om globaliseringen, sade Terese Ahlström.

Den numera avancerade undervisningsteknologin gör att studierna är mindre beroende av tid och plats. Istället för distansutbildning talar man i Finland om "flerformsundervisning". Samtidigt ökar de nätbaserade studierna snabbt. Den direkta undervisningen erbjuds vanligtvis på kvällar och veckoslut. Kurserna består av olika kombinationer av föreläsningar, självständiga arbeten, seminarier, gruppverksamheter, videokonferenser, IT-stödda studier, studier via internet, praktik och studiebesök. Samtidigt är även en del kurser traditionsenligt uppbyggda kring föreläsningar, litteraturstudier och tentamen.

Fortbildningscentralerna är fristående institutioner vid universiteten som sköter den utåtriktade verksamheten. I Åbo och i Vasa administrerar man och planerar



verksamheten, samt sköter kontakter med externa utbildningsarrangörer. Härifrån sköts även vidare utvecklingsarbete, gemensam marknadsföring och registreringar. Vad gäller studieresultaten så har man inom öppna universitetet samma registreringssystem som på andra högskolor, och man utfärdar intyg på begäran. Terese Ahlströms konstaterade att det kan vara svårt att dra en skarp skiljelinje mellan det öppna universitetet och annan fortbildning.

- De kan ge samma kunskap, men räknas inte studenten tillgodo på samma sätt när det gäller en examen eller en automatisk antagning.

Åbo Akademi har inkörda rutiner där man exempelvis genom annonser informerar om sin verksamhet.

- i Finland känner de flesta till oss redan. På senare år har nätet slagit igenom och de flesta hittar till vår hemsida.

På det öppna universitetets hemsida - www.avoinyliopisto.fi - finns också en svenskspråkig presentation av hela kursutbudet vid de 19 universiteterna. Här finns även en mängd annan information om verksamheten.



Skotsk inspiration till en enda ingång till vuxenutbildningen i Kalmar län

- I Kalmar län förvandlar vi lokala bibliotek till lärcentra och knutpunkter för högskolor och andra utbildningar, efter skotsk förebild.

Det berättade Christer Bergqvist vid Kalmars regionförbund.

Kalmar län har en traditionell industristruktur, där många företag inom de kommande tio åren antagligen kommer att slås ut. Ett exempel på den utvecklingen är den nyligen nedlagda tåg tillverknings i Kalmar och utflyttningen av dammsugartillverknings i Västervik. Regionen lider av befolkningsminskning och utbildningsnivån är låg. Men det finns också glädjeämnen.

-Bredbandet kommer att täcka alla företag och privatpersoner efter nyår. Vi har dessutom flera snabba intranät och bredband som täcker skolorna, sade Christer Bergquist.

-Man är aldrig färdigutbildad. Men det gäller också att skapa möjlighet till utbildning i anslutning till arbete, fritid och boende. Det behövs en mångfald av utbildningsordnare och en mångfald av utbildningsmiljöer – även på platser som ligger vid sidan av de traditionella utbildningsmiljöerna.

Biblioteken fylls med lärande och arbetsmarknadsutveckling

Projektet "Learn direct Scotland" har resulterat i att 400 lärcentra finns på olika platser i landet (mer information finns på www.learndirectscotland.com).

Många av dessa center är ombyggda folkbibliotek.

Med inspiration från detta projekt vill nu regionförbundet i Kalmar län skapa vad man kallar en regional digital infrastruktur för vuxnas lärande. Förra våren sökte vuxenutbildningen och biblioteken i Torsås, Mörbylånga och Kalmar externa medel, och man fick bidrag från Centrum för flexibelt lärande, CFL. De beviljade pengarna delades sedan upp i olika delprojekt.

- Det handlar om ett system som nås från alla platser. Vi kan skapa detta utan att behöva bygga några nya hus. Istället använder vi befintliga bibliotek, studieförbund och Komvux, sade Christer Bergquist.

När de studerade den regionala kartan kunde de snabbt peka ut uppåt 150 punkter i form av exempelvis bibliotek och studieförbund. Tanken är nu att göra dessa till mötesplatser för arbetsmarknadsutveckling och lärande, som kopplas samman på samma sätt som man har gjort i Learn direct Scotland.

Ett vägledningscentrum i Västerviks kommun ska fungera som inspiratör för hela länet.

- Vi har tagit fasta på att man i Västervik var tidigt ute med bredband och intranät för utbildningssektorn. I botten för den här satsningen ligger bredbandet.

Tanken är att alla, såväl privata som offentliga utbildningsanordnare, ska samarbeta kring en gemensam digital katalog.



- Om en småföretagare i Torsås sitter och funderar på att studera affärsengelska ska all information om detta i Kalmar län kunna hittas där - när, var, hur samt kostnaden.

Från stuprör till hängrännor

För vuxna som är intresserade av att studera vidare finns det i dag ett myller av olika ingångar. Regionförbundet i Kalmar vill skapa "en enda dörr" som ska fungera som ingång och kunskapsnav. Tanken är att detta ska ske genom en mängd lokala samordnare, som Komvux, med flera stödfunktioner - som de lokala biblioteken, vägledningscentrum ned flera. Dessutom ska bland andra arbetsförmedlingarna och försäkringskassorna fungera som "aktiverande aktörer".

- Det gäller att hitta en fungerande modell där vi går ifrån en rad stuprör till hängrännor istället.

Ett av projekten, kallat "Från stuprör till hängrännor", går ut på att huvudbiblioteken i de tre kommunerna ska förvandlas till lärcentrum. Lärare och elever ska tillsammans medverka för att utforma biblioteken till stimulerande och fungerande läromiljöer. Men det viktigaste delprojektet är att nå ut till kortutbildade människor genom att söka upp dem. En trailer med 18 datorarbetsplatser kör runt i bostadsområden och på arbetsplatser. Detta projekt genomför man i samarbete med LO.



Vad vi vet och vad vi inte vet - från forskning om lärcentra

Lärcentra har vuxit fram snabbt i samband med strukturfondsmedel, infrastrukturpengarna och kunskapslyftet. Men fortfarande är det mycket ont om forskning om vad lärcentra betyder för vuxnas kompetensutveckling och regional utveckling.

Det konstaterade Marlen Ljusberg på Glesbygdsverket. Hon har tillsammans med andra myndigheter och organisationer bildat nätverket "3 M" kring gemensamt intresse för lärcentra som *motor, motorfunktion, mötesplats*. Nätverket genomförde i september 2004 ett särskilt seminarium kring forskning om lärcentra.

–Vi vill tillsammans försöka att identifiera vad som händer runt om i landet – och vad vet vi och vad vi inte vet.

Det går att studera lärcentras effekter med fokus på olika aktörer (personer och organisationer): den studerande, läraren, lärcentrapersonalen, utbildningsanordnaren (universitet, privata företag, Komvux och andra), de arbetsplatser som använder sig av lärcentra, kommunerna (som ofta samarbetar i nätverk), regionen.

När det gäller frågan om lärcentra fungerar som ett verktyg för regional och lokal utveckling och tillväxt, så är en nyckelfråga om lärcentra finns med när man arbetar med olika planer och utvecklingsprogram. Sådana planer kan i en del fall bara vara något som finns på papper. Men det kan också fungera som verkliga planer, om aktörerna finns med i arbetet, konstaterade Marlen Ljusberg. Hittills har det dock visat sig att lärcentra ofta inte finns med. Det finns ett glapp mellan vad man skriver och vad man faktiskt gör.

Det finns en rad frågor som Marlen Ljusberg menar är viktiga att belysa. Om utbildning ska vara ett verktyg i lokal och regional utveckling - hur ska man då organisera och genomföra politiken? Vad säger forskningen om utväxlingen av investeringar i det fysiska kapitalet, jämfört med satsningar på humankapitalet, och det sociala kapitalet, som handlar om sådant som mellanmänniska relationer och tillit?

Spindel, motor, lärmiljö

2001 kom en första lägesbeskrivning av hur många kommuner som hade lärcentra och vilken verksamhet som de hade.

- Lärcentra kan vara allt från något som finns på en viss fysisk plats, till lärmiljöer som kan omfatta arbetsplatser och andra miljöer. Lärcentra kan finnas med som en spindel i nätet, med företag och organisationer, och mäkla mellan efterfrågan och tillgång på utbildning.

I en ny lägesbeskrivning, utförd 2004 av det nationella nätverket kring lärcentra, har de tittat mer på motorfunktionen. Vad är det som lärcentra faktiskt gör? Detta kommer att utvecklas ytterligare, bland annat inom ramen för NTG-Lärande miljöer inom Equal-programmet.



Det är ett 20-30-tal lärcentra som jobbar mycket som motorer, ofta i nätverk inom kommunen och mellan kommuner, där man går ihop om funktioner och hjälps åt. Många kommuner som är små, med bara 5-7.000 innevånare, måste gå ihop för att hitta fungerande lösningar.

Det finns olika generationer av lärcentra. De första kom redan 1990, då många fick stöd från länsstyrelser. Senare under 90-talet kom EUs strukturfondspengar, och därpå det stöd för infrastruktur som fanns inom ramen för Kunskapslyftet. Marlen Ljusberg menar att man här kan se hur att stimulanser faktiskt får genomslag. Den senaste satsningen är stöd från Nationellt centrum för flexibelt lärande.

Hon beskrev en "kartbild" över lärcentra och vad man vet om dem idag. En första fråga är från vilka universitet och högskolor som utbudet till lärcentrum kommer – från närområdet, regionen eller från hela landet? Det visar sig att det är ganska jämnt fördelat. 33 procent kom från de närmaste, 39 procent från regionen och

28 procent från övriga landet.

De lärcentra som är organiserade i vad som Marlen Ljusberg kallar för "en strategisk kommunal organisation" skiljer sig från genomsnittet. När det gäller verksamhetens utvecklingsnivå är vartannat lärcentra i full drift jämfört med vart tredje bland samtliga. 95 procent har utbud från högskolan, jämfört med 78 bland alla. Man ligger högre även när det gäller kvalificerad yrkesutbildning (87 respektive 78 procent). Tentamensmöjligheter för alla studerande är också vanligare (70 respektive 43 procent). Lokala kompetensråd för utvecklingssamverkan förekommer oftare (36 jämfört med 25 procent), detsamma gäller regionalt kompetensråd (40 jämfört med 27 procent). Det är lite vanligare att lärcentra i en strategisk kommunal organisation har varit delaktiga i arbetet med Tillväxtavtalen (20 jämfört med 15 procent), och Tillväxtprogrammen (46 jämfört med 16 procent).

När ny målgrupp

Vilka är det som studerar på lärcentra?

–Hälften har inte bedrivit högskolestudier tidigare. Många börjar med en fristående kurs och börjar sen med program, sade Marlen Ljusberg. Flera andra studier, bland annat en som har genomförts av organisationen Akademi Norr, visar att man via lärcentra når en helt ny målgrupp bland de studerande.

Drygt tre av fyra är kvinnor. Det har samband med kursutbudet som haft övervikt på grund- och vidareutbildning inom kvinnodominerade yrken, som sjuksköterska, grundskolelärare, yrken inom social omsorg.

Män har ofta läst fristående kurser inom ekonomi, projektledning, datorstödd konstruktion (cad), nationalekonomi, juridik, sociologi, språk och pedagogik.

82 procent av dem som har studerat har efter studierna fått högre lön, i en del fall mycket högre lön. Arbetet har förändrats efter studierna. Hälften av dem som tidigare arbetade deltid, arbetar nu heltid. Av dem som har läst ett program har hela 91 procent fått arbete inom området som studierna handlade om – eller så har de fått mer kvalificerade arbetsuppgifter. Bland dem som läst fristående kurser är andelen 41 procent.

För nästan samtliga har tilltron till den egna förmågan ökat. Varannan anser sig ha påverkat andra att studera! Utbildningen hade givit de studerande



personlig nytta för deras arbete (42 procent), för deras personliga utveckling (34 procent) och för hemorten (27 procent). Men studierna hade också positiva effekter på deras sociala relationer och nätverk, för familj och fritid. 60 procent svarar att de har påverkat andra i sin närhet

-Det är viktigt att man ser någon plugga på hemorten, och att man ser att det går att få valuta för insatsen.

Lärarytutbildningen som exempel

Hur är det då med arbetsmarknadens behov av arbetskraft, har det blivit bättre tillgodosett? Ett positivt exempel är de lärarytutbildningar på distans som har genomförts för studerande i Norrlands inland, där kommunerna haft svårt att rekrytera och behålla behöriga lärare. För många av de lärarytstuderande var distansutbildning det enda alternativet. Mer än sju av tio var uppknutna av jobb och familj och kunde varken flytta eller pendla. Nästan hälften hade före studierna någon form av bidrag

(A-kassa, bostadsbidrag, sjukpenning) och åtta av tio säger att de efteråt behöver ta emot mindre bidrag. Mer än nio av tio skulle rekommendera andra såväl distansutbildningen och lärarytutbildning.

Nästan 75 procent av de studerande är kvinnor. Nio av tio arbetar som lärare när det några år efter avslutade studier blir tillfrågade. Mer än 80 procent bor kvar i samma kommun, nästan 90 procent bor kvar i länet. Av dem som har flyttat anger de flesta familjeskäl som orsak.

På frågan om varför de valde att läsa till lärare, svarar många att de förstod att det behövdes lärare på hemorten och genom att byta yrke kunde de lättare bo kvar.

Här ingen direkt motsättning mellan individens behov och arbetsmarknadens behov.

-Ett större dilemma är att människans intresse för att studera är så lågt, det är ett av de största problemen för glesbygden. Skillnaderna ökar mellan män och kvinnor, sade Marlen Ljusberg.

Christer Bergquist, kommunförbundet i Kalmar län, pekade på att det kan uppstå motsättningar mellan centralort och glesbygdsorter, om man tar av lärarhögskolans ordinarie platser för att få utrymme för distansutbildning.

-Visst, det kan bli så att många högskolor når taket för utbildningsplatser, om inte annat så när de stora ungdomskullarna kommer in i systemet, sade Marlen Ljusberg. Det finns en risk för att luften då går ur satsningen på lärcentra.

Mer samarbete kring lärcentra

Göran Hillgren på utbildningsföretaget Nova Distance frågade om det går att visa på tillväxt som en följd av lärcentras verksamhet.

-Hittills har lärcentra inte haft någon strukturerad finansiering, utan det har hängt på eldsjälarna och uppdragsutbildning. Kan man visa på att det ger tillväxt, går det att få ihop utbildningsdepartementet och näringsdepartementet.

Marlen Ljusberg svarade med att man kan påvisa resultat i människors tillväxt. Man kan visa att lärcentra är en resurs för människor som växer. När det gäller ekonomisk tillväxt kan lärcentra göra mer för företagen än hittills.



–Försäkringskassa och arbetsförmedlingarna måste komma in mer i samarbetet kring lärcentra. Det finns en del positiva exempel. Men vi behöver ändra systemen för att göra det enklare att finansiera utbildningar på distans.

–Det behövs både forskning och agerande kring samverkan mellan företag och lärcentra. Det är många som jobbar och grubblar inom det här området, sade Marlen Ljusberg.



Även en 50-åring måste få chansen till en nystart

–Det går inte att sätta stopp för förändringarna på arbetsmarknaden. Istället är det förändringarna i sig som är möjligheten.

Det sade TCO -ordföranden Sture Nordh som i sitt föredrag tog upp behovet av ett livslångt lärande, både på ett privat och samhälleligt plan.

- Varje dag ser vi hur arbetsmarknaden förändras runt omkring oss, men vi ser bara nettosiffrorna över hur sysselsättningen ökar, eller hur många studenter som kommer ut och inte får jobb utan hamnar i arbetslöshet. Vi ser inte rörelsen bakom.

För några år sedan kom Rådet för arbetslivsforskning med en studie som visade vissa bruttosiffror. I studien jämfördes slutet av 80-talet och början 90-talet som visade att det i början av 90-talet nyskapades - och försvann - ungefär 350 000 jobb.

– Det pågår successiva förändringar i arbetsinnehållet. Analysen är skakig - men förändringarna är större än de vi ytligt ser.

Från 18 timmar tv om dygnet till 300

Det går att belysa utvecklingen mellan 80-talet och fram till 2000 i enkla mått - nämligen genom hur arbetsmarknaden har förändrats. Exempelvis mångdubblades antalet IT-företag under den perioden. 1983 fanns den två tusen mobiltelefoner i landet. År 2000 hade siffran ökat till fem miljoner, och i dag finns det närmare åtta miljoner registrerade mobiler i landet.

Samma år, 1983, var det faktiskt fysiskt möjligt för svenskarna att se alla tv-program som sändes i deras hem. Sammanlagt rörde det sig bara om sammanlagt 18 timmars sändningar om dygnet.

- Nu handlar det mer om vilket abonnemang man har - men om man har standardutbudet erbjuds man ungefär 300 timmar tv per dygn.

Antalet internetabonnemang har ökat från noll till dagens siffra på ungefär två miljoner.

- Samtidigt har potatishipsförbrukningen ökat från ett halv kilo per person och år 1983 till det tredubbla i dag - vilket kanske hänger samman med internetabonnemangen? Allt detta ger om ögonblicksbilder av förändringar vi ser framför oss – men det handlar också om en genuint förändrad arbetsmarknad, sade Sture Nordh.

Som ytterligare exempel kan man ta priset på de första mobiltelefonerna. I mobilernas barndom rörde det sig om tunga pjäser som kostade runt 18 000 kronor - ett pris som då var relaterat till den industriella produktionen. Numera är handeln med mobiltelefoner omgärdade av ett helt paket med andra saker. Det handlar om design, spel, bilder, och marknadsföring - och att ha den läckraste musiken i reklamfilmerna. Hela livsstilar kopplas till mobiltelefonerna. Och allt detta har i sin tur påverkat arbetsmarknaden.

- Det skulle det förvåna mig om en enda levande tillverkare i dag finns kvar bland dem som gjorde mobiltelefoner 1983. Och frågan är då: Vad gör de



istället? De som fanns med i produktionen för 10 eller 20 år sedan finns inte kvar längre, åtminstone inte i Sverige.

Arbetsmarknaden rör sig hela tiden framåt

De här förändringarna sker hela tiden - och i allt snabbare takt beroende på teknikutvecklingen. Konkurrensen ökar, och för facken uppstår problem med underbudskonkurrens och att företag anställer svenskar i andra länder för att slippa undan avtal.

Men konkurrensstrycket berör också den offentliga sektorn. Dessutom förändras värderingarna i samhället och normerna för den offentliga politiken.

Han beskrev en arbetsmarknaden som förändras - rör sig framåt - och det tillkommer nya arbetstillfällen när andra försvinner. Men när en grupp människor hamnar utanför för att deras jobb försvann, är det inte sannolikt att det blir de som kan ta de nytillkommande. Istället är det andra grupper som kan utvecklas till att ligga i täten - och då lämnar plats för dem som blev över.

Sture Nordh tog också upp "den systematiska diskrimineringen av nya svenskar som pågår på arbetsmarknaden":

- Om vi lär oss att personalen kan vara både svarthårig och muslimsk kan även dessa grupper ligga längst fram i utvecklingen.

- Utmaningarna är större än tidigare. Men är det någon som tror att det kommer att vara möjligt att klara välfärdssystemet om det inte vore för dessa stora förändringar på arbetsmarknaden? Det går inte att sätta stopp för förändringarna. Istället är det förändringarna i sig som är möjligheten.

Inlåsnig i trista jobb skapar ohälsa

Huvuduppgiften för arbetsmarknaden och för oss som individer är att fylla på med nya kunskaper även som vuxna.

- Vi måste också se till att det finns en möjlighet till nystart också för den som har passerat 50 och som nu vill göra något annat, efter att ha haft ett skittråkigt jobb sen 20 år tillbaka, ett jobb där karriären är slut och löneutvecklingen platt, sade Sture Nordh.

Om olusten över att man känner sig inlåst på arbetsmarknaden blir för stark resulterar detta i ohälsa.

- Det gäller att öka rörligheten och vingarnas möjligheter och inte gömma sig under skrivbordskanten, för då blir man frånblåst i arbetsmarknadens förändringar.

Frågan är då vad som bör göras.

- Jag lyssnade på statsministern i går och han är på gång nu. Enligt honom är den viktigaste reformen just nu att skapa systematiska förutsättningar för vuxnas lärande. Samtidigt var det var dumt att ta slopa kompetenskontot och det har jag påpekat för honom.

Målet om att 50 procent av de unga ska gå vidare till högskolan är en rimlig målsättning under en tid framöver, enligt Sture Nordh. Men nu gäller det också att ge ökade möjligheter för vuxna - även yrkesverksamma vuxna. Att dessa möjligheter finns på gymnasienivå är bra, men han menade att det också måste utökas till att gälla högskolan. Och även om mycket görs så saknas det en systematik.

Arbetsgivare försiktiga med att investera i flyktig personal



- Om människor ska bidra till ett arbetsliv som ständigt förändras gäller det att hitta finansieringssystem som gör detta möjligt, slog Sture Nordh fast.

Det måste vara arbetsgivarnas ansvar att fylla på med nya kunskaper hos personalen när arbetsinnehållet förändras.

- Det finns inget hemskare än att möta medlemmar som försvinner för att kravet i arbetet ökat snabbare än deras kompetenspåfyllning. Problemet är att arbetsgivare alltid underinvesterar i kunskaper eftersom personalen är rörlig. Folk vågar flytta. Det leder till en försiktighet hos arbetsgivarna.

Samtidigt måste också samhället vara med, och individen måste kunna spara ihop till en satsning tillsammans med arbetsgivare och samhället.

- Arbetsmarknadspolitiken måste integreras i detta. Att det finns två skilda system är fullständigt fel. Fajten ska tas i fördelningen av resurser. Arbetsmarknaden måste styra mer i fråga om vilka utbildningar det ska vara. Arbetsmarknadspolitiken kan inte vara ett allmänt studiestödssystem.

Nordh menar att en insikt om vilka behov det rör sig om är på väg att växa fram, vilket har att göra med att en miljon människor på olika sätt står utanför. Samtidigt är det viktigt att se att det också finns ett könsperspektiv – och han avrundade med en bekant fråga:

- Var finns männen?



Regional samverkan för att ta tillvara invandrad kompetens

- För några år sedan drabbades region västra Götaland av läkarbrist. En enkel lösning var att rekrytera från Spanien och Tyskland. Men då fick vi av dålig publicitet från tidningarna som tyckte att vi borde rekrytera läkare bland de högtbildade invandrarna i Sverige istället.

Det berättade projektledare Ulla Ekström som genom projektet "Legitimation.nu" gjort något åt saken. Man har startat stödkurser på distans för utländska läkare och sjuksköterskor där de får tillgång till datorbaserade hjälpmedel, språkutveckling och praktik.

Projektet är ett samarbete mellan universitet och högskolor i Västra Götaland, Länsarbetsnämnden, Valideringscentrum i Göteborgsregionen och Västra Götalandsregionen. Samverkansprojektet drog igång 2003 och byggde vidare på tidigare projekt. Man vänder sig till läkare och sjuksköterskor med utländsk utbildning som behöver språkutbildning och komplettering eller validering av sina kunskaper. De tidigare erfarenheterna var entydiga. Det rådande systemet var felutformat. Vägen mot en svensk yrkeslegitimation för invandrade läkare och sjuksköterskor var alltför svår genomtränglig.

- Först fick de inte göra något innan uppehållstillståndet var klart. Sedan väntade SFI (Svenska för invandrare). Sedan krävdes godkänt på socialstyrelsens språkprov - vilket motiverades med "att ingen läkare som gör provet ska behöva underkännas för att man på grund av dåliga språkkunskaper inte förstått har frågorna". Detta låter bra. Men i praktiken kan det innebära inlåsningseffekter.

Individernas motivation utnyttjas dåligt och tillgången till stöd är ojämn. Dessutom råder stora geografiska skillnader. Ekström menar att resultatet är ett samhällsekonomiskt resursslöseri.

Språkinläring ska kopplas till yrkeskunnande

Slutsatserna som de drog var att det avgörande för en lyckad integration är att individer snabbt introduceras till en svenska som kopplas samman med deras utbildning och yrkeskunnande. Dessutom kom de fram till att många av hindren skulle de kunna undanröja genom att använda tekniska lösningar för distansutbildningar, flexibelt lärande och yrkesinriktade kurser. Det gäller att på olika sätt stimulera till effektivare inläring och skapa möjligheter för de personer som tidigare har stått utanför. Numera samverkar regionens lärosäten om en distansutbildning i samarbete med kommunala lärcentra.

- Vi gjorde det mest uppenbara. Läkarna som tidigare har betraktat sig som satta i karantän, fick istället se sig som läkare och inte som invandrare, sade Ulla Ekström.

De har som vision att utveckla ett mottagande som främjar en ökad integration i samhälls- och yrkesliv, och ökar möjligheterna till ett arbete inom svensk sjukvård genom en yrkesintroducerande språkundervisning.

- Man lär sig effektivare genom yrkesspråket, det ger bättre motivation.



Det interaktiva kunskapsstödet är en samverkan mellan de olika lärosätena. Det består exempelvis av CD-inspelade föreläsningar. En plattform med kursverktyg, som studenter och lärare använder för sin kommunikation och interaktion, finns vid Högskolan i Trollhättan och Uddevalla. De IT-baserade språkstudierna innehåller bland annat interaktiva datorbaserade språkprogram med stimulans för ökade självstudier. Dessutom finns datorstöd för språkinläring och språkträning i kombination med professionell kunskapsutveckling.

Validering ska betyda tillvaratagande av kompetens

Ulla Ekström berättade att de vill skapa en utbildning där man även bygger in en validering av människors kunskaper. Frågan är dock hur man validerar till exempel omvårdnadsteori.

- Högskolorna verkar tycka att förändring är detsamma som försämring. Man vet vad man har och är rädda för att bege sig ut på tunn is. Många högskolor är kvar i tankesättet att validering betyder att tillgodoräkna kunskap, medan vi vill att det istället ska innebära att man tar tillvara befintlig kompetens. Men det intressanta är att det nu händer saker på högskolorna kring de här frågorna.

Inför våren handlar länsarbetsnämnden upp en utbildning som är riktad till sjuksköterskor, där validering är inbyggd.

- Men det känns i dagsläget inte som att alla lärosätena vill vara med på det tåget. Kanske kan validering för läkare hjälpa till att få igång utvecklingen. Förhoppningen är att det ska kunna fungera som en plog för sjuksköterskorna.

Projektets stödkurser på 40 poäng ger examen på distans. Detta har givit goda resultat och man har nått ut i hela Sverige. Som exempel kan nämnas en indisk kvinna i Jämtland som under flera år väntat på att få sin sexåriga utbildning validerad, och som nu har fått ta del av projektet.

- En annan deltagare fick följa med på ett styrgruppsmöte och uttryckte då att "detta är perfekt - jag kan utnyttja dygnets timmar när barnen har lagt sig. Och jag vill absolut inte in i det vanliga systemet". Dessa människor vill inte gå i de reguljära skolorna med unga studerande. De vill bara få sina kunskaper bekräftade och komma ut och jobba.

Inläring av två språk samtidigt - ett hinder för många

Det största hindret för framtiden är kravet på högskolekompetens i engelska. Många invandrare fastnar på att de inte har detta med sig. Istället ska de i så fall lära sig två språk på en gång - både engelska och svenska. Effekterna av hur byråkratin fungerar kan bli absurda. Ekström berättar om hur en utbildad sjuksköterska från det forna Jugoslavien saknade den formella behörigheten i engelska och därför inte fick påbörja utbildningen.

- Men när hon ville börja på Komvux för att läsa in det nekades hon även där. Orsaken var att hon redan hade högskoleutbildning.

På högskolorna menar de att om de skulle släppa kravet på behörighet i engelska gör de eleverna en otjänst, eftersom dessa då inte kan komma vidare till forskning och specialinriktningar. Ekström menar att detta visserligen är sant på kort sikt. Men inte i ett längre perspektiv, om det handlar om ett livslångt lärande.

- Ska man hoppa över en bred bäck så känns det mycket bättre om det i mitten av bäcken ligger en stor sten, så att man slipper ta det stora språnget



med en gång.

Det gäller att hitta tryggheten i sig själv, och finna former som passar olika personer. Till en början fanns en oro för att användandet av informationstekniken skulle bli ett problem för invandrargrupperna. Men de farhågorna har kommit på skam.

– Det är kul att konstatera att oron var obefogad. De flesta kan mer än man tror. För att de ska kunna kommunicera med sina hemländer behöver de ju hantera epost, och de är vana vid att använda datorer. Och att distansupplägget passar utländska sjuksköterskor och läkare, det kan jag skriva under på.



Ett halvsekels forskning om vuxnas lärande

Fokus har skiftat inom forskningen kring vuxnas lärande under de senaste femtio åren. Och forskningen har samspelat med de satsningar och reformer som genomförts inom området. Kenneth Abrahamsson gav en liten överblick över vad som hänt.

Under 1950-talet fanns ett starkt inflytande från amerikansk gruppsykologi och det kom flera viktiga svenska studier om t ex studieintresset och det vidgade tillträdet till högre studier (av Kurt Törnqvist respektive Folke Schmidt). Torsten Husén på Lärarhögskolan startade, med stöd av bland andra folkbildarna Inge Johansson och Gösta Vestlund, något som man med dagens språkbruk skulle kunna kalla ett nätverk: det vuxenpedagogiska seminariet. Forskare och praktiskt verksamma inom vuxenutbildningen träffades regelbundet och deras diskussioner fick en mycket stor betydelse för den fortsatta utvecklingen under 60- och 70-talen, då samhället började bygga upp en arbetsmarknadsutbildning. (Ett jubileumskonferens om det vuxenpedagogiska seminariet genomfördes 2003, en dokumentation finns på www.larena.se.)

I samband med tidens skolreformer kom också ett växande intresse för att möta vuxnas behov och forskarna betonade vuxenpedagogikens särart och utvecklade metoder och arbetssätt. En aktiv förespråkare för ett vuxenpedagogiskt perspektiv var kulturarbetaren och eldsjelen Torsten Eliasson.

Kenneth Abrahamsson beskriver 1970-talet som "en väckelsetid för vuxenutbildningens expansion" med ett paket av nya vuxenutbildningsreformer, som var starkt påverkade av låginkomstutredningen och tidens jämlikhetsdebatt. Inom forskningen sjösatte man ett vuxenpedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Forskarna började att titta på människors villkor för lärande och ifrågasatte enkla knep kring vuxenmetodik och studieteknik, och problematiserade vuxnas särart. Man talade mycket om inläring och omvärldsuppfattning. En grupp forskare i Göteborg, kring Ference Marton, Lennart Svensson, Roger Säljö och Lars-Owe Dahlgren, vände sig mot den traditionella vuxenpedagogiken. De satte istället studiernas innehåll, begrepp och begreppsanvändning i centrum och gjorde inledningsvis en skillnad mellan ytinläring och djupinläring.

Komvuxpedagogik och kunskapslyft

Under 1980-talet uppstod en ny diskussion om kunskapssyn och sambanden mellan kunskap, människa och samhälle. Forskarna talade om ett lärande mellan bildning och erfarenhet och det uppstod en renässans för lärandet i arbetet. Det fanns också många i komvuxvärlden som verkade för att fördjupa dess pedagogik och inriktning, exempelvis Sven Salin och Kjell Johansson och kretsen kring R-vux (riksföreningen för kommunal och statlig vuxenutbildning).

1990-talet drabbades landet av den stora arbetslösheten i början av årtiondet – och det stora kunskapslyftet förverkligades i slutet. Kunskapslyftskommittén breddade policyfältet och kartlade läget. Ett starkare Europaperspektiv spred



sig med EU-inträdet. Folkbildningen överlevde, trots minskade bidrag som en följd av den ekonomiska krisen.

Under det första årtiondet på 2000-talet har många forskare flyttat sitt fokus - från att hitta nyckelkvalifikationer och fastställa kvalifikationsnivåer, till att utveckla ett lärande som fungerar i sitt sammanhang. De talar om "situationism" och "kontextbaserat lärande", och om hur människor i sitt handlande tar in begrepp och kulturer. Samspelet mellan formellt och icke-formellt lärande tycker alltfler är viktigt. Det växer fram en praktisknära forskning kring vuxenpedagogik och nya former för evaluering och bedömning.

Intresset ökar för *den reella kompetensen*, som man kan ha skaffat sig på lika sätt och detta förklarar den valideringsvåg som man kan se, inom både forskningen och politiken. När det gäller arbetslivet beskriver forskare två parallella spår, med å ena sidan "det lärande arbetet" och å andra sidan nytaylorism med sänkta kunskapskrav.

Tvårvetenskapliga perspektiv

Enligt Kenneth Abrahamsson behövs mer tvårvetenskapliga perspektiv där man bland annat måste uppmärksamma nya rön från hjärnforskningen och koppla ihop dessa med makroekonomisk kunskap. Så till exempel har OECD börjat att intressera sig för vad det hjärnforskningens resultat betyder för skolans vardag och elevernas prestationer. I Sverige har framförallt professorn och kognitionsforskaren Peter Gärdenfors, Lunds universitet analyserat dessa frågor och lagt fram ett förslag till ett större forskningsprogram.

Inom universitet och högskolor finns flera viktiga tvårvetenskapliga centra för studier av vuxnas lärande, och lärande och arbete: FENIX i Göteborg och Stockholm, CMTO i Linköping, ENCELL i Jönköping, och Luleå Tekniska Universitet. På senare år har det genomförts forskarskolor i olika konstellationer, om vuxnas lärande och arbetsliv och lärande. Många av forskarna möts i ett nätverk som har vuxit fram, Larena (www.larena.se), som har fokus på lärandets mångfald i vid mening. Det finns också ett växande internationellt utbyte mellan forskare i de här frågorna.

Inom finansieringen av forskning och utveckling kring lärande och arbete beskrev Kenneth Abrahamsson ett "delat vårdnadskap" mellan olika finansiärer inom forskning och utveckling, som innebär både hinder och möjligheter. Det är en splittrad bild. Kunskaps- och kompetensstiftelsen satsar stort på kopplingen mellan IT och lärande. VINNOVA fokuserar lärande kopplat till innovationer. FAS, Forskningsrådet arbetsliv och socialvetenskap prioriterar arbete, välfärd och hälsa.

Svenska ESF-rådet är också en viktig finansiär när det gäller utvecklingsåtgärder – i form av Växtkraft- och Equal-programmen. När Skolverket klövs itu skars samtidigt resurserna för forskning och utveckling med. Den utbildningsvetenskapliga kommittén inom Vetenskapsrådet, kan enligt Kenneth Abrahamsson bli en tillfällig räddare i nöden, men där finns olika uppfattningar om vilket område som man först och främst ska satsa på.



Satsningar på vuxnas lärande - bara uthållighet övertygar

Hur se förutsättningarna ut för en ny politik för vuxnas lärande?

Det var temat för ett föredrag av Lars Grönkvist, föreståndare för ett mångvetenskapligt forskningscentrum vid IT-universitetet, Kistaintegralen, som har som tema IT, människa och samhälle. Han gav en översikt över olika satsningar inom kompetensutveckling i arbetslivet de senaste 10-15 åren.

En startpunkt var Kompetensutredningen som tillsattes i oktober 1990 – men som dog med maktskiftet 1992 och den ekonomisk kris som drabbade Sverige vid den här tiden.

–Det sägs ju att kompetensutveckling på arbetsplatsen finns det inte tid för i goda tider - och i dåliga tider har man inte råd, sade han.

I början av 1990-talet fanns det dock flera samhälleliga satsningar inom det här området. Dåvarande Arbetsmiljöfonden genomförde 1990-95 programmet Lärande organisationer (L-programmet), med ett 35-tal arbetsplatsprojekt som prövade nya arbetssätt för att förbättra lärandet i arbetet. Metoder, pedagogik och lärprocesser presenterades i skrifter och rapporter.

Under samma tid, 1990-95, satsade den statliga Arbetslivsfonden 11 miljarder kronor till cirka 25 000 arbetsplatser som genomförde program för förbättringar av arbetsmiljö och arbetsorganisation, och till arbetslivsinriktad rehabilitering av anställda. En del av dessa program fick inslag som handlade om kompetensutveckling på arbetsplatserna. Tillsammans med arbetsgivarnas egna bidrag omfattade satsningen nästan 33 miljarder kronor.

–Men man har inte gjort någon riktig utvärdering av den här stora satsningen, sade Lars Grönkvist. En del av de satsningar som drogs igång av Arbetslivsfonden, har sen levt vidare med medel från Europeiska socialfonderna (ESF), som Växtkraft-programmen.

Politisk uthållighet saknas

I slutet av 90-talet startade ett projekt, Teknisk Framsyn, där en rad aktörer i flera omgångar har diskuterat det bästa sättet att främja samspelet mellan tekniska, ekonomiska, institutionella och sociala processer på lång sikt. Syftet är att skapa insikt och visioner om teknikutvecklingen på 10–20 års sikt. Bakom projektet står Industrifonden, IVA, KK-stiftelsen, LO, Nutek, Svenskt Näringsliv, Vetenskapsrådet och VINNOVA. Inom Teknisk Framsyn hade man inför en första rapport en särskild panel som arbetade med utbildning och livslångt lärande. Mycket av resultatet från denna panel lyftes fram i den första gemensamma syntesrapporten, som kom för några år sen.

–I rapporten tog man fram hinder mot livslångt lärande, i form av att systemen är uppdelade och det finns barriärer som man måste hantera. Det krävs ett mer sammanhållet system.

–Man pekar också på drivkrafterna för dem som utbildar sig. Utbildningen måste ge någonting påtagligt. Det räcker inte med att det bara är allmänt mänskligt berikande att lära sig mer.



En slutsats i rapporten var också att det går att använda den nya tekniken för att underlätta lärandet, även för dem som inte är vana vid tekniken.

Lars Grönkvist summerade:

–Det finns insikter om livslångt lärande och det finns välartikulerade visioner - men det har faktiskt inte hänt så mycket än.

–Nyligen har det kommit en uppdatering av Teknisk Framsyn. Men den här gången har det livslånga lärandet fått en mer perifer placering. Av det skulle man kunna dra slutsatsen att parterna bakom Teknisk Framsyn inte längre riktigt tror på livslångt lärande och att det saknas en politisk uthållighet i den här frågan. Men ser man utanför Sverige är livslångt lärande fortfarande är återkommande tema, som diskuteras mycket i olika sammanhang.

Inom EU lyftes det livslånga lärandet fram när EUs ledare vid ett toppmöte i Lissabon 2000 enades om att sätta upp målet att EU till 2010 skulle bli världens mest dynamiska ekonomiska område, med högst tillväxt. Samtidigt skulle man klara en rad sociala mål, som t ex att varje medborgare har rätt till återkommande en utbildning. Återkommande utbildning bidrar också till den ekonomiska tillväxten, enligt EU.

Fakta om hur utvecklingen ser ut i EU-länderna inom det här området kommer från två håll: statistikorganet Eurostat och Dublininstitutet, EU:s organ för studier av arbets- och levnadsvillkor. Bland de länder som har satsat mest under de senaste åren på livslångt lärande kommer England först, följt av Finland, därpå en grupp med Sverige, Danmark och Holland.

–Vi ligger klart över EU-genomsnittet, men vi är inte så bra som vi tror, sammanfattade Lars Grönkvist. Vi lever i föreställningen att vi har en välutbildad arbetskraft, men det har andra länder också, däribland de nya EU-länderna och många länder i Asien.

Drivkrafter och motkrafter

Lars Grönkvist pekade på en rad orsaker till det stora intresset för vuxnas lärande i arbetslivet.

- *Den demografiska utvecklingen gör att mer än en miljon lämnar arbetslivet närmaste tio åren.*
- *Brist på arbetskraft förväntas på många håll där man har svårt att rationalisera bort arbetskraft med teknik - till exempel inom vård och omsorg.*
- *Globaliseringen innebär att man måste kommunicera mera, och kunna mer språk.*
- *Ökad komplexitet och förädlingsgrad i produktionen ökar också kompetenskraven.*

Det finns tyvärr också krafter som motverkar satsningar på livslångt lärande, bland annat följande:

- *Det finns en ökande kortsiktighet hos beslutsfattare i arbetslivet.*
- *Knappa resurser gör att det finns en större efterfrågan än man kan tillgodose. Detta förstärks när det blir en allt större andel pensionärer i befolkningen.*
- *Den hårdnande globala konkurrensen gör att många tycker att det inte finns utrymme för att satsa på utbildning.*
- *Jobb flyttas bort från Sverige – till andra EU-länder och utanför EU.*
- *Fler har tidsbegränsade jobb, som projektanställningar, där man inte satsar på kompetensutveckling.*



Livslångt lärande ur olika perspektiv

Lars Grönkvist gick igenom hur man kan se på livslångt lärande ur olika perspektiv, politikens, företagets och arbetstagarens.

- *Ur ett politiskt perspektiv* kan man på plussidan se hur mer av livslångt lärande kan innebära en mer flexibel arbetskraft. Detta kan bidra till lägre arbetslöshet och stärkt nationell konkurrenskraft för Sverige – och därmed bättre tillväxtpöjligheter. På minussidan finns att man i en tid med knappa resurser tvingas till en omfördelning som leder till revirstrider.

- *Ur ett företagsperspektiv* finns på plussidan att man med en kompetent och flexibel personal får en beredskap för att möta förändringar och öka företagets konkurrenskraft. På minussidan finns kostnader, att det tar tid från produktionen och att det finns en risk för att kompetent personal flyttar.

- *Ur arbetstagarens perspektiv* finns på plussidan att människor med ökad kompetens blir duktigare och mer flexibla och då löper minskad risk för arbetslöshet. I många fall kan de få intressantare arbetsuppgifter. På minussidan finns att arbetstagare riskerar att drabbas av kostnader och har ont om tid – och brist på morötter, i form av högre lön eller karriärchanser.

Vem är det då som ska erbjuda insatser som krävs för ett livslångt lärande? Universitet och högskolor är ett alternativ. Men orkar de mer? Många upplever att de redan går på knäna, och orkar inte ens med de utbildningsinsatser krävs för de bristyrken som finns. Det finns också andra offentliga utbildningsanordnare, liksom folkbildningsförbund och företag.

–Det måste sannolikt bli en mix mellan de olika aktörerna som står för det livslånga lärandet, summerade Lars Grönkvist. Endast ett uthålligt agerande kan övertyga, men det är tveksamt om detta finns idag.



Hur går vi vidare? Deltagarna talar

- Starta försök med Finlands öppna universitet som förebild.
 - Särskilda insatser krävs för lågutbildade män och invandrare.
 - Pengarna styr – se över finansiering och studiestödsystemet.
- Det här var några punkter som återkom i de redovisningar från gruppdiskussionerna, som avslutade dagens hearing.

Från grupp 1 förklarade man att Sverige behöver en öppen högskola för alla vuxna, av flera skäl. Ett viktigt skäl är att det kommer nya studerande, som t ex de högutbildade invandrare som samtidigt vill kunna lära sig svenska och gå på högskolekurser på ett annat språk. Gruppen efterlyste mer arbete kring vad som egentligen menas med en öppen högskola. Menar vi helt enkelt den finländska modellen, som är tilltalande, eller någonting annat? Högskolan måste vara mer flexibel och vuxnanpassad. Det är den inte idag när det redan är så att var fjärde studerande är över 34 men ändå får sommarlov. Gruppen ville få med fler högskolor i ett samarbete kring frågorna, och även högskolor i Finland.

Från grupp 2 sade man att den viktigaste frågan är att någonting händer, att beslutsfattare verkligen gör något så att möjligheterna för vuxna att få tillgång till högskolan ändras. De lyfte fram frågan om att öppna högskola för dem som har reell men inte formell kompetens. Högskolan måste vara nog flexibel för att passa vuxna med barn, som vill jobba och studera samtidigt. De flesta kurser borde man kunna läsa på halvtid och på distans. Det gäller nu att få med staten och högskolan, så att det finns intresse därifrån. Det är alltför ensamt och svårt att starta från gräsrotsnivå, från kommuner och lärcentra. Ett första steg borde vara fler försöksverksamheter.

Grupp 3 sade att man måste motverka bilden av högskolan som någonting bara för unga. Högskolan får inte vara stängd för "obehöriga", utan människor måste kunna hävda sitt kunnande genom validering. Högskolan måste vara åtkomlig för alla, tillgänglig i både tid och rum och vara lyhörd för regionala behov av kompetensutveckling. Det gäller att jämka samman individernas och regionens behov och intressen. Det finns goda erfarenheter att hämta från yrkeshögskolor. Där finns annorlunda attityder jämfört med den vanliga högskolan, med ett öppnare klimat mellan alla inblandade och en vidare syn på rekrytering. Högskolan måste bättre leva upp till "tredje uppgiften", individen har också sitt ansvar, en sorts "lärplikt". Slutligen tog grupp 3 upp dilemman med människor som får bidrag, men som inte får göra någonting under tiden de får bidrag – för att de är arbetslösa eller sjuka eller väntar på uppehållstillstånd.

För grupp 4 var den viktigaste frågan vilka grupper som högskolan skulle bli mer öppen för. Och två tydliga grupper som man behöver anstränga sig för att få in i högre grad, är lågutbildade män, och olika invandrargrupper. Det finns ett stort samhällsekonomiskt intresse av en öppen högskola. Det får inte läcka resurser åt alla håll. Man måste ta tillvara det som finns, så att skattebetalarnas pengar används till utbildning som kommer till nytta. Visst finns det negativa



attityder. Men med ändrade regler kan man förändra dem. Det viktigaste att ändra är det finansiella stödet och studiestödssystemet.

Grupp 5 sade att arbetsmarknaden behöver en öppen högskola i Sverige för att kunna ta tillvara reell kompetens, och för det livslånga lärande och ökad jämlikhet.

Den viktigaste frågan är finansieringen. Det krävs riktade statliga medel för att förverkliga visionen. Gruppen föreslog pilotprojekt, med Finlands öppna högskola som modell, där två-tre mindre högskolor går samman kring en öppen högskoledel, samverkar med lärcentra, folkhögskolor och studieförbund, och har en samordnad vägledning. Skillnaden mot det som redan finns i form av distansutbildning är det öppna tillträdet.

Grupp 6 (som bara genomförde den första gruppdiskussionen) hade man diskuterat om vad "vuxenanpassning" innebär och man konstaterade i det sammanhanget att lärcentra ofta blir kvinnoklubbar. Något måste göras för de frånvarande männen. Man skulle också behöva formulera mer mål för en öppen högskola. En fråga som ställdes var om lärcentra får växa över gränserna. Kan man tänka sig lågpriskurser från Estland?